

зованою. Зауважимо, що на тлі чисельних позитивних зрушень спостерігалися й певні негативні тенденції. По-перше, навчальна робота за цими програмами не відповідала вимогам загальноосвітньої підготовки учнів. По-друге, узяті із навколишнього життя питання не забезпечували міжпредметних зв'язків і були відірвані від систематичного вивчення наук. Як наслідок, абсолютизувалося значення праці в навчанні й вихованні: трудові процеси визнавалися фундаментом пізнання й формування особистості, недооцінювалося значення теоретичних знань, навчання інколи зводилося до вузького ремісництва [5, с. 210-211].

На завершення варто додати, що зібрана інформація може бути використаною для подальшого аналізу реалізації ідеї політехнізму в період 1917 – 1920-х рр.

Список використаної літератури

1. *Алексюк А. М.* Більшовизм і освіта в Україні / А. М. Алексюк / Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К. : Либідь, 1998. – 557 с.
2. *Ковальчук Г. Г.* Кершенштейгер про роль продуктивної праці у вихованні особистості школяра / Г. Ковальчук // Історико-педагогічний альманах. – 2010. – №2. – С. 24–29.
3. *Мушка О.* Дискусія між Наркомосом УСРР і Наркомосом РСФРР щодо розвитку шкільної освіти: історіографія дослідження (1920 р. – поч. 30-х рр. XX ст.) / О. Мушка // Історико-педагогічний альманах. – 2010. – №2. – С. 73–77.
4. *Семеновська Л. А.* Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття): монографія / Лариса Семеновська. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 344 с.

Богдана Качан

ПОЛІТЕХНІЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ В ТВОРЧОСТІ В. О. БОСЕНКА

Валерій Олексійович Босенко – один із найяскравіших представників радянської та української філософії. Він дослідив розвиток освіти від школи до вищого навчального закладу в своєму творі “Виховати вихователя”. У цій роботі йдеться про принципи зміни самого способу навчання, виховання, освіти. В. О. Босенко показав на практиці розвиток політехнізму та політехнічної освіти.

Метою цієї статті є дослідження феномену політехнізму як необхідного елементу формування особистості людини, розкриття змісту поняття політехнізму та його основних принципів.

Основна задача будь якої освіти – це створити та забезпечити умови для становлення людини як конкурентоспроможного фахівця на ринку праці.

Праця є провідним чинником матеріального і духовного виробництва, тобто найважливішою сферою життєдіяльності людини.

Праця в загальному розумінні – це процес взаємодії людини і природи, в якому людина своєю діяльністю опосередковує, регулює, контролює обмін речовин між собою і природою. Тільки праця, що розгортається у “ланцюжок” (праця – виробництво – продуктивні сили – виробничі відносини – виробництво людини), може виступити об'єктивним формуючим механізмом у вихованні людини.

Політехнізм в освіті, за словами В. І. Леніна, з усіма головними галузями виробництва в теорії і на практиці [4, с. 15], в єдності з інтелектуальним і фізичним навчанням всіх без винятку учасників навчального процесу і кожного однаковою мірою, може забезпечити вірне, нормальне формування, розвиток людини і разом з цим принципову, універсальну готовність до праці в будь-якій її формі.

На думку В. О. Босенка, цим самим забезпечується свобода вибору роду діяльності, вибору з любові, а не з розрахунку, за смаком, а не під впливом дорослих, під тиском психолога, які вже в ранньому дитинстві визначили дитині “суджену” професію. І, нарешті, забезпечується можливість зміни роду діяльності. Останнє взагалі має стати способом життєдіяльності кожного індивіда [1, с. 46].

Праця в школі, праця в дитинстві, яка формує дитину за громадським людським типом, повинна бути справжньою, продуктивною, результативною, суспільно значущою, яка організована не на примітивній ремісничій основі, а на сучасних, індустріальних, високопродуктивних суспільно необхідних цілях.

Згідно позиції В. О. Босенка, справа має бути організована так, щоб учасники педагогічного процесу не відчували себе об'єктом виховання. Потрібно вчити участі у розробці економічних чи навіть політичних рішень різного масштабу. Вони повинні чітко бачити, що їхня думка дійсно інтегрована в загальнодержавну політику, лише в такому випадку вони виростуть зрілими, справжніми керівниками. У школяра повинна бути нормою турбота вселенського масштабу. Він повинен відчувати себе творцем [1, с. 47].

Слід зрозуміти, що формування інтелекту, розуму, теоретичного мислення здійснюється в сфері практики. І сама турбота про інтелект, і спроба досягти успіху в його розвитку, минаючи практику, шляхом гіпертрофованої уваги безпосередньо до "його величності" інтелекту не може бути результативна і наносить шкоду самій "величності". За словами В. О. Босенка те, що зветься освітою, є не наповнення голови інформацією, знаннями, відомостями, а освіта людини людиною, через привласнення, відтворення всіх суспільних відносин і перетворення особистості в ансамбль всіх громадських конкретно-історичних відносин [1, с. 72].

Освіта призначена, щоб дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку у дорослому житті і допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. Тільки школа повинна підготувати до навчання у вищому навчальному закладі. А справа честі вищого навчального закладу – організувати практичну реалізацію всього цього, сформувані у своїх вихованців прагнення до творчості в певній галузі і творчості взагалі, виробити бажання, звичку постійно вчитися, вдосконалюватися, розширювати діапазон компетентності, виходити за рамки професійних турбот, всебічно розвиватися, бути "політиком", активно брати участь у суспільному житті країни. Подібний вихід за межі професії робить фахівця більш результативним і на своєму місці [1, с. 75]. У перші роки всім студентам повинна бути забезпечена фундаментальна підготовка, однакова для всіх: філософська, літературна, фізична, політехнічна тощо, для того, щоб у людини формувалися метод, спосіб мислення, пізнання, відносини до дійсності і вся гамма почуттів. Потім студенти можуть бути розподілені за інтересами (факультетами), за галузевими, але фундаментальними напрямками без вузької спеціалізації, де вивчення спеціальності побудовано як промислово-виробничо-дослідна робота. При такій побудові фахівець зможе на практиці виробляти здатність до застосування методу, ведучи велику науково-дослідницьку, педагогічну роботу як цілісну і неподільну справу. Законом має стати вимога: хочеш навчитися техніці – винаходь, конструй нові системи; літературі – пиши книги (а не тільки читай), навчитися вчитися – навчи іншого [1, с. 193-194].

Вважається, що політехнізм можна віднести до принципів навчання, тому що він являє собою одне з універсальних положень сучасної освіти, яке відноситься до всього процесу навчання в цілому, поширюється на всі учбові предмети. Без нього неможливо здійснювати політехнічну орієнтацію освіти. Принцип політехнізму знімає головну суперечність між розумовою та фізичною працею. Політехнічна освіта визначає концептуальні вимоги до сучасної освіти, в рамках якої повинен бути ліквідований розрив між теорією та практикою. Принцип політехнізму – це сучасний принцип навчання, який впливає на відбір та структуру учбового матеріалу багатьох предметів, посилюючи як теоретичну, так і практичну спрямованість навчання студентів; активізує методи пізнавальної діяльності; орієнтує на застосування комплексних форм організації навчання, забезпечує єдність учбового та виховного процесу, сприяє розвитку самостійності та творчої активності студентів [2, с. 220]. Весь сенс університету повинен полягати в тому, щоб людина в ньому могла отримати максимально широке, всебічне, універсальне навчання, яке дозволило б їй розкривати найширші загальні зв'язки різних галузей знань, наук. Університетська освіта має давати стратегічний погляд на рух наукового пізнання в цілому як системи наук і розуміння місця обраної в якості спеціальності науки в цій єдиній системі, єдиному потоці історії і теорії пізнання. Відповідно програми і навчальні плани факультетів повинні бути складені

так, щоб вони мали не тільки зовнішній зв'язок, а нерозривні частини єдиної системи освіти. Кожен навчальний заклад повинен сформувати світогляд і діалектичний спосіб мислення, метод пізнання і перетворення [1, с. 85-86]. Питання про політехнізм не стільки технічне, скільки соціальне. І вирішується воно не науково-технічним шляхом і технічними засобами, а соціальним чином і громадськими засобами. В. І. Ленін цілком доречно наполягав, що політехнічна освіта – це не різновид спеціальної технічної освіти, це саме та загальна освіта для всіх, але в її найбільш досконалій формі. Тому під вимогою загальної, масової політехнічної освіти мається на увазі зовсім не завдання дати молодій людині раніше, ще в школі, якусь спеціальність, навчити ремеслу, забезпечити професією або багатьма професіями. Вона призначена, за переконаннями В. О. Босенка не для тих, хто збирається набути технічну спеціальність, а для всіх без винятку осіб в ході їхнього формування, дорослішання, незалежно від того, яку професію кожен з них обере в майбутньому [1, с. 126]. Насправді, політехнізм потрібен кожному для його нормального розвитку (бо геній – це нормальний стан людини, а все інше – відхилення від норми) як людини, гідної справді людської сутності нинішнього рівня розвиненості. Це – необхідний елемент формування сутності людини сучасної епохи, відповідного своєму поняттю, говорячи філософською мовою. Потрібен він і для нормального розвитку виробництва. Варто зауважити, що К. Маркс вважав, що все життя людини є “по суті практичним”. Саме тому, на сучасному рівні розвитку виробництва, практика повинна носити високорозвинений технічний, політехнічний характер. Тільки така суспільна практика для свого здійснення і функціонування, потребує універсально політехнічно освіченої людини, для якої політехнізм є засобом її життєдіяльності. У цьому контексті В. О. Босенко вважає, що “можливістю навчання політехнізму повинна бути забезпечена кожна людина. Без загальної політехнічної підготовки не буде тієї основи, на якій можна сформувати все, що необхідно сьогодні для всебічного розвитку продуктивних сил” [1, с. 127]. Нарешті, на наше глибоке переконання, без залучення в процес освіти політехнічного навчання та продуктивної праці неможливо говорити про доведення навчання до виховання. Це твердження дуже важливе і являє собою сутність освіти. Політехнізм у діяльності людини, політехнічна діяльність індивіда – це і є те, що приходить на зміну професії, це діалектичне заперечення не тільки монотехнізму, а й професіоналізації праці, що передбачає як необхідний елемент зміни праці, всебічність; заперечення професій та їх чергування, зміни і затвердження політехнізму кожного, як процесу постійного і безперервного розвитку. Відповідно і політехнічна освіта стала засобом існування та перетворення людини. Існує ціла система зв'язку – від зв'язку природи з технікою, виробництвом, організацією праці та продуктивних сил до соціально-економічної організації суспільства [1, с. 130].

Важливою ремаркою є те, що фізичний, інтелектуальний, політехнічний розвиток являє собою єдиний процес. Якщо припинити розвиток по одному з цих “параметрів”, то, на думку філософа, може настати деградація освіти [1, с. 142]. Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що політехнічна освіта – це сукупність знань про головні галузі і наукові принципи виробництва, оволодіння загальнотехнічними вміннями, необхідними дня участі в продуктивній праці. Основним принципом політехнічної освіти є поєднання навчання з продуктивною працею.

На думку російського дослідника феномену політехнізму П. П. Кондратьєва, сучасна політехнічна освіта забезпечує:

- ✓ безперервний технічний та технологічний розвиток людини в роки шкільного, допрофесійного і професійного навчання з метою забезпечення їй надалі повноцінного життя;
- ✓ достатній об'єм засобів діяльності для отримання результатів праці у виробництві духовних та матеріальних цінностей;
- ✓ вміння використовувати знання та універсальні навички в реальних умовах життя для проектування життєвих планів та їх реалізації. Як особливий елемент системи загальної повної освіти – політехнічна освіта повинна забезпечувати підготовку багатофункціональної особистості. У цьому розумінні багатофункціональність особистості досягається цілеспрямованою та спеціальною підготовкою, яка розвиває такі якості, як:

- здатність визначити свої інформаційні потреби в області техніко-технологічного перетворення дійсності на базі сформованих загальних та універсальних знань та вмінь;
- вміння орієнтуватися в сучасних, науково-технічних знаннях, безперервно заучуватися до нових знань і вміти їх застосовувати в якості певних засобів діяльності;
- постійно удосконалювати сформовані вміння та за їх допомогою свідомо обирати засіб перетворюючої діяльності із сукупності альтернативних варіантів;
- комплексно оцінювати позитивні та негативні наслідки перетворюючої діяльності для людини, природи, суспільства;
- отримувати фундаментальні знання і уявлення про світ техніки і технології та основних ідей, теорій і принципів функціонування без шкоди для природи та суспільства;
- здатність до засвоєння нових видів діяльності як кращого застосування людського потенціалу [3, с. 92].

Політехнічна освіченість являє собою об'єктивно існуючі протиріччя між загальноосвітньою та професійною підготовкою, яку людина отримує протягом становлення особистості. Політехнічна освіта дозволяє мислити оперативну, нестандартно, креативно і обирати виправдані засоби досягнення необхідних результатів в навчанні та практичній діяльності. Цьому може сприяти цілеспрямований процес забезпечення його засобами реалізації продуктивних методів розумової та практичної роботи [3, с. 93].

Аналіз змістовної сторони політехнізму доводить, що принцип політехнізму в навчанні повинен мати свій вираз:

- у напрямі теорії і практики навчання на формування знань у наукових принципах виробництва;
- в опануванні студентами загальнотехнічними вміннями, необхідними для участі у виробничій праці;
- у формуванні широкого політехнічного світогляду;
- у формуванні поглядів на світ, природу, відповідального ставлення до навколишнього середовища;
- в організації професійної орієнтації студентів у процесі загальноосвітньої підготовки;
- у формуванні економічної культури студентів у виробничо-економічній діяльності;
- у визначенні напрямку розвитку наукових знань [2, с. 220-221].

Отже, політехнічна освіта має велике значення в умовах розвитку нашої країни і хоча це питання є повністю не дослідженим, воно є надзвичайно важливим тому, що визначає основні напрями в діяльності викладачів та студентів, характер пізнавальної діяльності студентів при формуванні емпіричного, теоретичного, практичного та технічного мислення, в зв'язку з цим для його успішної реалізації викладачам потрібно знати, що таке політехнізм, його теоретичні основи, статус політехнізму в сучасному суспільстві, шляхи та засоби їх реалізації. Політехнічна освіта є невід'ємною складовою і необхідним елементом формування сутності людини сучасної епохи. Тому сьогодні є важливим завданням забезпечення адекватної системи освіти, яка б культивувала творчість як корисне здійснення блага через істину у красі. Адже, це велике мистецтво – організувати навчання таким чином, щоб праця людини стала творчою необхідністю.

Список використаної літератури

1. *Босенко В.* Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии / В. Босенко. – К. : Всеукраинский Союз рабочих, 2004. – 352 с.
2. *Жданов В. Г.* Политехнизм как базовая дидактическая категория / В. Г. Жданов // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 1(13). – С. 218–222.
3. *Кондратьев П. П.* Политехническое образование на новом уровне развития / П. П. Кондратьев // Наука и образование. – 2008. – № 4. – С. 92–95.
4. *Ленин В. И.* Пункт программы в области народного просвещения / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. : Т. 38. – М. : Политиздат, 1956. – С. 116–117.